

## Новото самочувствие на българина

До сравнително неотдавна международните сравнителни изследвания показваха, че България е страната, в която носталгията по социализма е най-голяма сред всички бивши страни от соц.-лагера. Това бе резултат не само на трудностите от прехода, но и на специфична ценностна нагласа, която оцветяваше в розово спомените за безметежните години преди 1989-та. Светогледните ценности имаха две отчетливи доминанти – а) предпочитане на колективизма и равенството пред личната инициатива и свобода и, съответно, б) очакване държавата да има вместо нас грижа за всичко.

Настоящото изследване<sup>1</sup> показва, че, без да има радикално преобръщане на ценностните ориентации, протича процес на много съществено отместване на обществените нагласи към *все по-високо оценяване на личната свобода и принципите на пазарната икономика*, поне в сферата на пазара на труда.

**На първо място**, нарастват, спрямо резултатите от 1999 г., очакванията *работата на човек да е поле основно за личностна реализация* – да съответства на способностите (+ 7 пункта), да дава възможности за постижения (+ 13 пункта), да е интересна (+ 17 пункта)(Данните от Графика 1 показват колко високо в ценностната йерархия стоят

---

<sup>1</sup> Европейското изследване на ценностите – **EVS** - е грандиозен социологически проект, който е започнат през далечната 1981 г. и оттогава се повтаря през всеки 9 години. Първоначално е включвал 7 западноевропейски страни, третата вълна през 1999 г. е обхванала 33 страни, а сегашната четвърта даде възможност на 66 000 европейци от 44 страни да изразят мнението си по изключително широк кръг тематични въпроси, регистрирани с над 480 индикатора. Този уникален проект ще създаде база данни, които позволяват **провеждането на дълбочинни ретроспективни и международно-сравнителни анализи на европейските общества в различни измерения - регионални** (примерно, Балкани или Скандинавия), **типологични** (примерно, пост-комунистически или стари демокрации), **географски** (примерно, южно-европейски, централно-европейски, черноморски) **институционални** (примерно, членки на ЕС или необвързани страни).

Изследването прави възможно изучаването на приликите и разликите в европейските национални общества по отношение ценностите и практиките в сферите на **труда и свободното време, религия, морал, сексуални нагласи и семейни ориентации, гражданска активност, публичните институции, демокрацията, правата на личността и малцинствата**, както и на връзки между тези различни ценности. Резултатите ще представляват интерес за учени в много области на социалните и хуманитарните науки – **история, богословие, икономика, политология, публична администрация, социология, културология, европеистика, етика, право**. България участва в този проект от 1991 г. като изследванията в последните две вълни са реализирани от социологически екипи под ръководството на проф. Георги Фотев. В работата върху това изследване през настоящата година участват проф. Г. Димитров, проф. П. Бояджиева, доц. П. Кабакчиева, а в анализа на резултатите ще бъдат привлечени и много други известни български учени. Теренната работа е осъществена от агенция “Маркет-Линкс” по международно стандартизирана методика, която гарантира представителност на резултатите за пълнолетното население на страната.

Данните от изследването ще имат многообразни академични употреби, но и една основна практическа приложимост – те залягат в основата на проект “Изграждане на гражданско самосъзнание за нашата европейска отговорност” към Тръста за развитие на гражданското общество в Централна и Източна Европа.

ориентациите към личностна изява и колко ниско стои възможността да „я караме по-леко” – с по-малко напрежение и с повече отпускане). Съответно и в свободното си време съвременният българин иска най-вече да прави, каквото сам пожелае (Графика 2). В общ ценностен план, днес *предпочитанието към личната свобода пред социалното равенство е близо два пъти по-силно изразено* (около 62 към 36 на сто Графика 3).

**На второ място**, сънародниците ни днес отдават категорично преимущество на конкуренцията като позитивен социално-икономически фактор – 7.82 от 10, като това представлява с 0.32 по-висока стойност спрямо 1999 г., когато българите са били с близо половин единица над средноевропейските стойности (Графика 4). Същото се вижда и в отношението към принципите на заплащане – от тях българите много категорично очакват да стимулират изявата, а не да осигуряват по-голямо равенство, в още по-голяма степен, отколкото преди 9 години – 7.52 днес към 6.12 тогава. Също така, отчетливо е нараснала и обществената нетърпимост към мързела, който, според данните от няколко индикатора, все по-отчетливо се възприема като обществено вреден личен недостатък. Разчитайки най-вече на себе си, средно-статистическият българин става поне малко по-доволен от живота си (Графика 5).

Регистрираната през 2008 г. промяна обаче е проява на типично български житейски реализъм, а не идеологически либерализъм, защото например, по-отношение на искането за държавна регулация на частните фирми, българите продължават да са за по-силна държавна намеса (като днес това се иска даже по-силно, отколкото преди едно десетилетие). Т.е. днес наблюдаваме едновременно очакване за лична свобода и междуличностна конкуренция, но и за държавна намеса в междуфирмената конкуренция. Аналогично - продължава да преобладава искане за повече държавна собственост в бизнеса и икономиката. С други думи, днешните ни съграждани не са се откъснали от зависимостта си от държавата, но все по-уверено гледат към себе си като основание за житейски успех. От историята на модерния свят знаем, че преди да стане гражданин, човек първо трябва да е личност. Тази крачка вече е направена, но втората все още предстои.

проф. Г. Димитров

текстът е публикуван във в-к “Дневник” в броя от 08.10.2008

## Работа

European Values Study



**В: Кои страни на работата са важни за вас?**

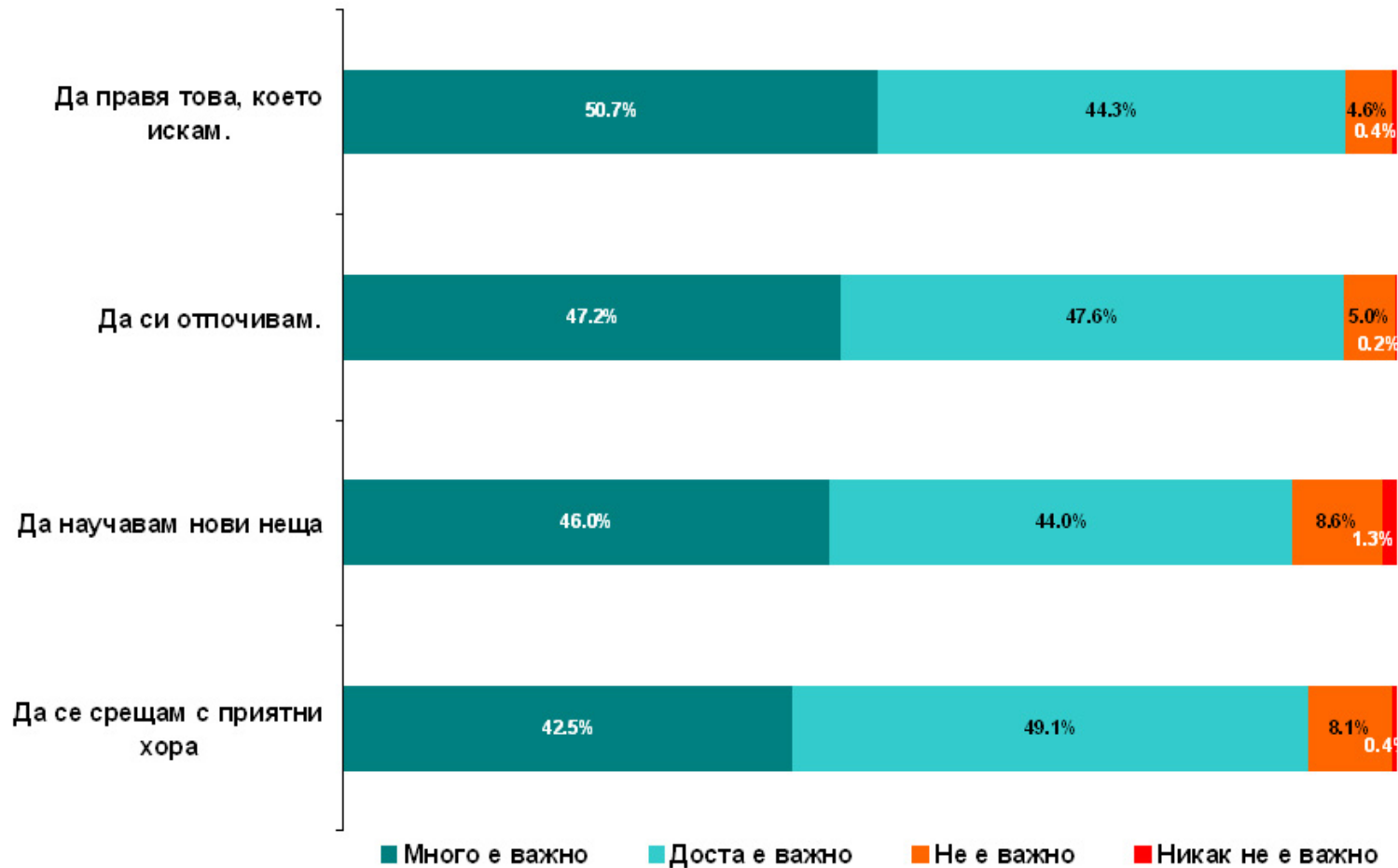


2008

## Свободно време

European Values Study

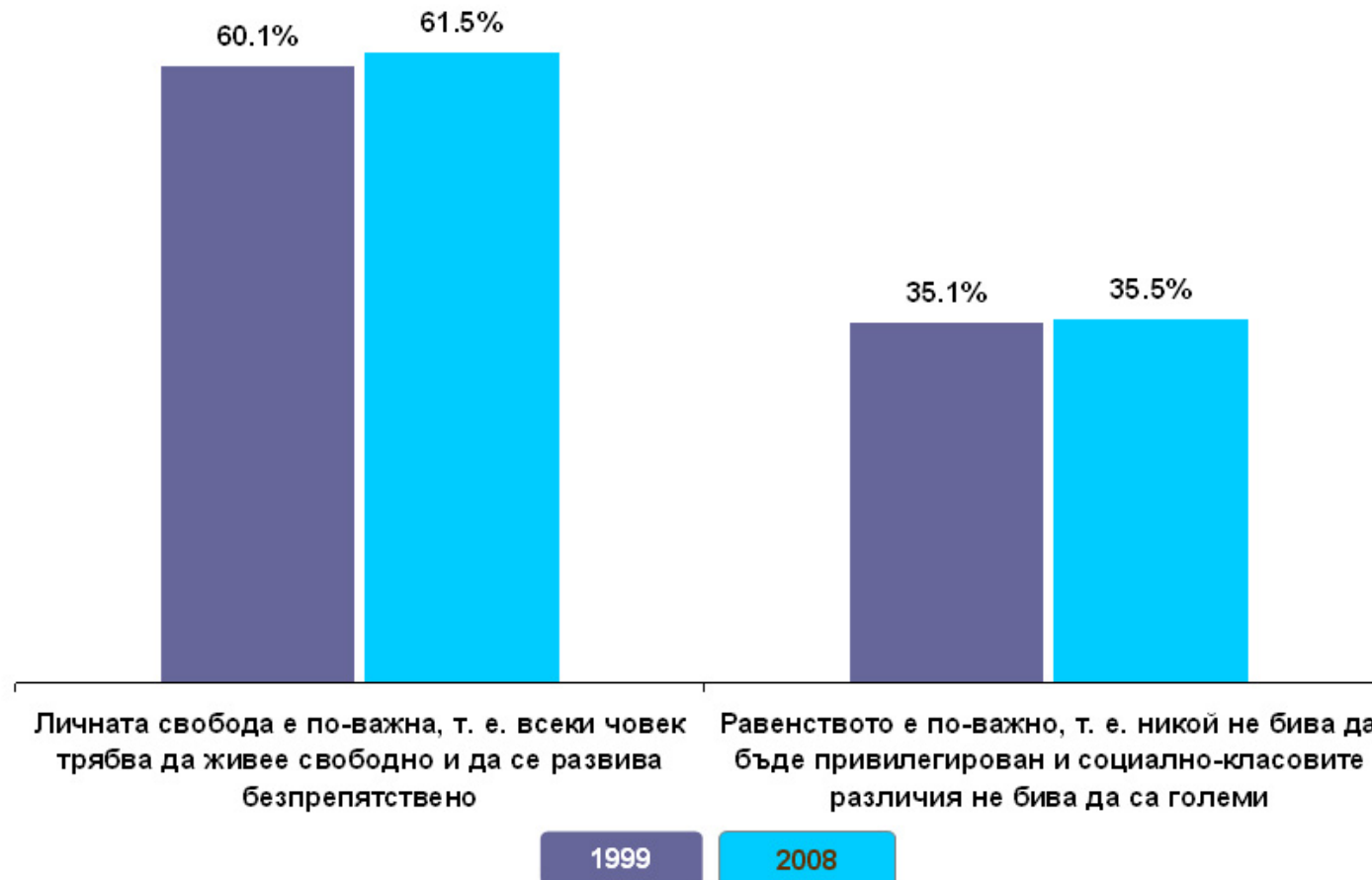
В: Кои страни на свободното време според вас са важни?



## Свобода и/или равенство

European Values Study

*В: Кое от тези две твърдения е най-близко до вашето мнение?*

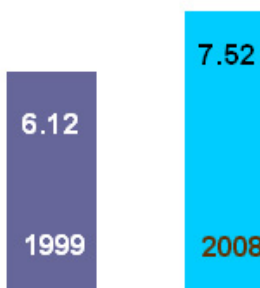


# Отношение към стимулите и регулацията

В: Къде по тази скала бихте поставили вашите възгледи относно:

**СРЕДНИ СТОЙНОСТИ –**  
Представяват средна аритметична от  
отговорите на респондентите

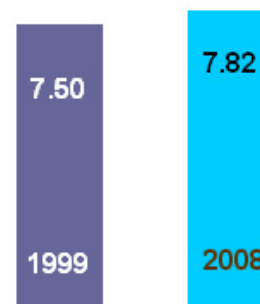
Доходите трябва  
да бъдат изравнени



Трябва да има  
по-големи  
стимули за  
личните усилия



Конкуренцията  
е вредна



Конкуренцията  
е добро нещо



# Щастието

В: Като цяло, доколко сте доволни от живота си напоследък?

